

Вознюк Андрій Андрійович,

завідувач наукової лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент;

Алексєєва-Процюк Діана Олександрівна,

провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник

КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВНЕСЕННЯ ЗМІН І ДОПОВНЕНЬ ДО КК УКРАЇНИ

У зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року до КК України вводиться поняття кримінального правопорушення та кримінального проступку, а також суттєво змінюється, насамперед, класифікація злочинів.

Кримінальним правопорушенням визнається передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 11 КК України). Відтак, це визначення особливо нічим не відрізняється від поняття злочину за виключенням того, що його вчиняє суб'єкт кримінального правопорушення. Такі делікти як кримінальні правопорушення будуть поділятися на кримінальні проступки і злочини.

Утворення кримінального проступку відбулося внаслідок виділення зі злочинів невеликої тяжкості суспільно небезпечних діянь, за які передбачалося основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі. Іншу частину злочинів невеликої тяжкості (за які передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років) віднесено до нетяжких злочинів.

Відтак, нині **кримінальним проступком** є передбачене КК України діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене *основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч*

неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі.

Таким чином до кримінальних проступків належать передбачені Особливою частиною КК України суспільно небезпечні діяння, у санкціях яких встановлено:

1) основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян¹;

2) інше основне покарання, не пов'язане з позбавленням волі².

Якщо у санкції статті Особливої частини КК України міститься позбавлення волі, зокрема як альтернативне іншим основним покаранням, не пов'язаним з позбавленням волі, то таке діяння належить до категорії злочинів.

Важливо проаналізувати критерії, за якими одні діяння віднесено до злочинів, а інші до кримінальних проступків. Існуючий нині критерій має як свої переваги, так і недоліки, адже кримінальні проступки змішані зі злочинами. Кожного разу слід аналізувати санкцію тієї чи іншої частини статті Особливої частини КК України, щоб віднести певне діяння до злочину чи кримінального проступку. У зв'язку з цим більш оптимальним видається варіант існування якщо не самостійного кодексу (наприклад, Кодексу про кримінальні проступки), то принаймні окремого розділу КК України, у якому могли б бути систематизовані склади кримінальних проступків. Однак і тут можуть виникати певні проблеми. Адже якщо створювати окремий кодекс, то очевидно, що значна частина його положень буде дублювати положення КК України. Водночас виділення лише окремого розділу в Особливій частині КК України не вирішить проблеми, оскільки окремі зміни слід буде вносити й до Загальної частини КК України.

Місце кримінальних проступків у системі положень Загальної частини КК України (аналіз основних змін):

1. *Готування до кримінального проступку* не тягне за собою кримінальної відповідальності (ч. 2 ст. 14 КК України). Така позиція законодавця є цілком логічною та справедливою.

¹ Якщо санкція передбачає максимальну межу основного покарання у виді штрафу в розмірі 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, то таке діяння ще відноситься до кримінального проступку, а якщо понад 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, то зазначене діяння вже належить до категорії кримінальних проступків.

² Це позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадські роботи, виправні роботи, службові обмеження для військовослужбовців, арешт, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців.

2. Вводиться додаткова умова, коли відсутня повторність – це відбуття покарання за вчинення кримінального проступку. Тобто **повторність відсутня**, якщо за раніше вчинене кримінальне правопорушення особу було звільнено від кримінальної відповідальності на підставах, установлених законом, або якщо судимість за це кримінальне правопорушення було погашено або знято, а також *після відбуття покарання за вчинення кримінального проступку* (ч. 4 ст. 32 КК України). Однак щодо цієї позиції є певні зауваження: чому повторність відсутня лише у випадку відбуття покарання за вчинення кримінального проступку. Видається більш логічним або виключити це положення, і тоді буде повторність як після відбуття покарання за вчинення кримінального проступку, так і злочину, або ж поширити його не лише на кримінальні проступки, але й злочини, і тоді повторність буде відсутня після відбування покарання і за вчинення злочину, і за вчинення кримінального проступку.

3. *За вчинення кримінальних проступків можливе звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ст. 45, 46, 47, 48, 49 КК України.* Не можливе лише звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення корупційного кримінального проступку, передбаченого ч. 1, 3 ст. 357 КК України.

Певні особливості має звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ст. 49 КК України у разі вчинення кримінальних проступків.

Особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з дня вчинення нею кримінального правопорушення і до дня набрання вироком законної сили минули такі строки:

два роки – у разі вчинення кримінального проступку, за який передбачене покарання менш суворе, ніж обмеження волі;

три роки – у разі вчинення кримінального проступку, за який передбачено покарання у виді обмеження волі.

Перебіг давності зупиняється, якщо особа, що вчинила кримінальне правопорушення, ухилилася від досудового розслідування або суду. У цих випадках перебіг давності відновлюється з дня з'явлення особи із зізнанням або її затримання. У цьому разі особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з часу вчинення кримінального проступку минуло – п'ять років (ч. 2 ст. 49 КК України)¹.

¹ Таке тлумачення ч. 2 ст. 49 КК України є логічним, враховуючи зміни до КК України у зв'язку із прийняттям вищезазначеного Закону України від 22 листопада 2018 року. Однак воно не відповідає змісту положень, викладених в цьому Законі, очевидно через те, що в самому законі допущено помилку. Адже друге та третє речення частини 2 ст. 49 КК України насправді викладена в такій редакції: «У цих випадках перебіг давності відновлюється з

4. Особи, засуджені за вчинення кримінального проступку, після відбуття покарання визнаються такими, що *не мають судимості* (п. 2-1 ч. 1 ст. 89 КК України).

5. Якщо особа, що відбула покарання, до закінчення строку погашення судимості знову вчинить кримінальне правопорушення, *перебіг строку погашення судимості переривається* і обчислюється заново. У цих випадках строки погашення судимості обчислюються окремо за кожне кримінальне правопорушення після фактичного відбуття покарання (основного та додаткового) за останнє кримінальне правопорушення (ч. 5 ст. 90 КК України).

Зняття судимості до закінчення строків, зазначених у статті 89 КК України, не допускається у випадках засудження за умисні тяжкі та особливо тяжкі, а також корупційні кримінальні правопорушення (ч. 2 ст. 91 КК України).

Однією з найбільших проблем кримінальних проступків є санкції за ці правопорушення. За значну частину таких деліктів передбачено штраф, розміри якого настільки мізерні, що в більшості випадків їх вчинення з економічної точки зору буде якщо не вигідним, то принаймні не дуже затратним для винного. Нині, наприклад, засудженим за 2 ст. 125 КК України призначають покарання у виді штрафу в розмірі п'ятдесяти неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що складає 850 (вісімсот п'ятдесят) гривень, а за ч. 1 цієї ж статті розмір штрафу ще менший. Цікавим є й той факт, що за окремі адміністративні правопорушення розміри штрафів є значно вищими. Чи може такий мізерний розмір штрафу хоч якось вплинути на правопорушника? Напевно що ні, єдине що на нього може вплинути у таких ситуаціях – це «участь» в кримінальному провадженні та засудження. Відтак, наносити легкі тілесні ушкодження, а також вчиняти інші протиправні діяння, що належатимуть до категорії кримінальних проступків, не так вже й небезпечно. Окрім того, у таких ситуаціях не буде досягатися мета покарання, адже розміром штрафу, який нині існує, не можна ні покарати, ні виправити, ні тим паче запобігти вчиненню нових кримінальних проступків. Гіпотетично особа, яка «пройшла кримінальне провадження» в таких ситуаціях

дня з'явлення особи із зізнанням або її затримання, *а з часу вчинення кримінального проступку – п'ять років*. У цьому разі особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з часу вчинення *кримінального правопорушення* минуло п'ятнадцять років». Така редакція статті, окрім проблем у застосуванні ч. 2 ст. 49 КК України, нічого корисного не дасть. А тому слід негайно внести зміни лише до третього речення ч. 2 ст. 49 КК України, виклавши його в такій редакції: «У цьому разі особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з часу вчинення кримінального проступку минуло п'ять років, а з часу вчинення злочину – п'ятнадцять років».

один раз, буде розуміти, що краще вирішити конфлікт «давши в морду» і заплативши «мізер», а можливо і нічого не заплатити (адже не факт, що потерпілий напише заяву про вчинення кримінального проступку).

Собівартість витрат держави на реєстрацію такого правопорушення та притягнення особи до кримінальної відповідальності значно перевищує витрати особи, яких вона може зазнати у результаті вчинення кримінального проступку. Відтак з економічної точки зору вчиняти кримінальні проступки, за які передбачено покарання у вигляді штрафу, у певних ситуаціях вигідно для винного, однак такі факти є значно «затратнішими» для більшості громадян, які є платниками податків, та держави. Окрім того, це перешкоджає реалізації запобіжної функції закону про кримінальну відповідальність, сприяє зростанню правового нігілізму та взагалі робить кримінальні проступки, за які передбачено покарання у вигляді штрафу, вигідним інструментом вирішення окремих проблем правопорушника. В економічно розвинутих країнах все навпаки, як і з розміром штрафів, так і з правовим нігілізмом, що дає підстави зробити висновок про необхідність збільшення розмірів штрафу, а можливо і їх диференціації залежно від майнового становища винного.

Вчинення кримінального проступку має бути не вигідним для правопорушника у будь-якому аспекті. В розмір штрафу як мінімум повинні бути закладені витрати на виявлення та документування кримінального проступку, судовий розгляд відповідного кримінального провадження, а можливо і компенсацію шкоди потерпілому (з таких штрафів певний відсоток можна відраховувати у фонд потерпілих від злочинів, який на жаль до цього часу ще не створений в Україні).

Водночас слід запровадити єдину універсальну розрахункову одиницю для усіх потреб як адміністративних, так і кримінальних правопорушень. Така одиниця повинна бути прив'язана до певних положень Закону України про державний бюджет на відповідний рік, адже у нас щорічно такий рівень інфляції, що через кілька років розміри штрафів знову можуть стати мізерними, а відтак «неактуальними». Водночас перевага такої універсальної розрахункової одиниці буде в тому, що як слідчий, так і будь-яка інша особа, маючи елементарні юридичні знання, без проблем встановлять чи у певному діянні є ознаки адміністративного чи кримінального проступку, яку шкоду спричинило таке діяння (якщо це матиме значення для його кваліфікації) і яка міра стягнення чи покарання може очікувати правопорушника. Єдиний вагомий недолік цієї пропозиції, а можливо й, навпаки, її перевага в тому, що для її реалізації потрібно вносити багато змін як до КК України, так і до КУпАП або ж взагалі – розробити нові кодекси.